

ÄMNE: GEOGRAFI

HISTORIEN OM SVERIGE

Det finns 15 världsarv i Sverige. De kan ses som kapitel i en bok om Sveriges historia. Kapitlet hälsingegårdar representerar böndernas byggande, men det finns andra världsarv som också handlar om hur människorna har brukat jorden. Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap visar ett landskap som har formats av bönder och djur under många tusen år och har därför stor släktskap med hälsingegårdarnas landskap. Ett annat kulturlandskap där människan och djur samspelat med naturen är Världsarvet Laponia, där den samiska kulturen och renskötseln har bidragit till landskapets prägel. Gemensamt för hälsingegårdarna, Södra Öland och Laponia är att det behövs fortsatt brukande av marken, genom odling eller bete, för att världsarvet ska bevaras för framtiden.

Andra kapitel i Sveriges historia som världsarven berättar om är till exempel inlandsisen och landhöjningen, som vi kan se i Höga kusten. Hällristningarna i Tanum berättar om bronsåldern och Birka om järnåldern. Vi kan lära oss om gruvnäring och järnhantering i Falun och Engelsberg eller om kunglig prakt på Drottningholm.

Världsarv: människans historia

Världsarven ska ge en bild av jordens och människans historia. Men det är en bit kvar innan världsarven lever upp till det. För trots att det finns över 1000 världsarv i världen är det många berättelser som saknas och det ger en obalans i förståelsen av historien. De flesta världsarven finns i Europa och är miljöer som skapats av människor med makt och rikedom. Det är slott och palats, kyrkor, stora monument och kungagravar som pyramider eller mausoleer. Det finns betydligt färre byggnader eller

miljöer som berättar om hur livet såg ut för vanligt folk. Det finns visserligen äldre stadskärnor som kan visa hur människor levde, men det saknas världsarv som handlar om böndernas byggande. Hälsingegårdarna fyller därför en lucka bland världsarven och den 1 juli 2012, vid Unescos Världsarvskommittés möte i Sankt Petersburg, beslutades det att sju hälsingegårdar skulle föras upp på denna lista över världens mest unika platser.

LEKTION 1

Fältstudier i närområdet

Målgrupp: Årskurs 1–3, 4–6 och 7–9

Syfte: Eleverna får undersöka närmiljön och dess förutsättningar för människorna som bor och har bott där under historien.

Närområdet berättar en historia

Närområdet kan berätta om olika viktiga skeenden under historiens gång. Till exempel vittnar stigar om rörelsemönster (rörelsearv); hur människor genom tiderna rört sig i landskapet. Stigar är inte anlagda utan skapade med tiden av både djur och människor. Med andra ord fungerar stigar som en nyckel till det förflutna. De är diskreta avtryck på marken, ibland i princip osynliga då de inte använts på ett tag. För att vara kvar behöver stigar nyttjas, på så vis är stigar ett aktivt kulturarv.

Även vägar bär på spår av det förflutna. Kanske har du stött på en milsten invid en landsväg. Milstenarna eller milstolparna är våra äldsta vägmärken. De härstammar från 1649 års gästgiveri- och skjutsförordning. Meningen med milstenarna var att ge de resande rätt reseavstånd. Det var de olika häraderna som skulle svara för milstenarna. De skulle vara gjorda av sten, trä eller järn. Världsarvsgården Gästgivars har troligen funnits på samma plats, vid landsvägen, sedan medeltiden. Gårdsnamnet kommer från det gästgiveri som drevs på gården under 1600- och 1700-talen.

Laponia är ett världsarv där man än idag arbetar aktivt med renar. Laponia är med andra ord ett levande världsarv där människor bor och verkar. För de nio samebyarna som har sina marker i Laponia är världsarvet bara en liten del av det område man lever i och är beroende av. Rennäringen har varit och är fortfarande idag bärare av

stora natur- och kulturmiljövärden. Utan renarna inget världsarv.

Uppgift

Låt eleverna sammanfatta i en tidslinje med händelser från platsen. Redovisa i klassrummet i form av text, bilder, foto, filmer eller dramatiseringar.

För att hitta forn- och kulturhistoriska lämningar i närområdet kan Riksantikvarieämbetets tjänst Fornsök användas:

<https://app.raa.se/open/fornsok/lamning-query>

Undersök

Vilka naturresurser har ni i ert närområde?

Vilka naturresurser har ni i ert närområde? Vilka resurser har använts under olika tider och vilka resurser används idag? Exempel på resurser kan vara växter, djur, marken, grundvattnet eller något annat. Vilka kunskaper om naturresurserna behövde människorna för att leva här förr i tiden? Hur fungerade platsens placering i försvars- och transportsynpunkt?

De unika Hälsingegårdarna

Hälsingegårdarnas utseende skiljer sig åt mellan socknarna. Det kan bero på vilka hantverkare som arbetade i olika områden, vad man hade råd med, hur grannarna hade byggt och vilken form som blev populär i en viss trakt. De sju världsarvsgårdarna visar olikheterna från olika delar av Hälsingland. Men gemensamt för gårdarna är att de är byggda i timmer och påminner om byggnader från de högre stånden, som herrgårdar eller stadsbebyggelse. Även om husen är helt byggda i trä kunde skickliga målare måla så att det såg ut som sten eller ädlare trä än gran och furu.

LEKTION 2

Sveriges 15 världsarv

Undersök

Vad är det för material?

Vad är det för material? Låt eleverna undersöka ett gammalt hus i ert närområde för att ta reda på vilka material som är vanligast när det gäller äldre hus. Låt eleverna dokumentera huset genom att fotografera eller rita av huset.

Ta tillsammans fram en lista över de vanligaste byggmaterialen. Diskutera sedan:

- Vilka material kommer från förnybara resurser och vilka kommer från icke förnybara råvaror?
- Vilka blir miljöeffekterna när man producerar de olika materialen?
- Jämför med idag. Vilka material är mer moderna hus byggda av idag? Har det skett några förändringar över tid gällande de material som används mest?

Lektionernas koppling till Lgr22

Undervisningen i ämnet *geografi* ska ge eleverna förutsättningar att utveckla

- kunskaper om geografiska förhållanden och mönster samt om hur naturens processer och människors verksamheter formar och förändrar landskap och livsmiljöer i olika delar av världen,
- kunskaper om miljö- och utvecklingsfrågor utifrån ekologiska, sociala och ekonomiska perspektiv på hållbar utveckling, och
- förmåga att utifrån geografiska frågor beskriva och analysera omvärlden med hjälp av geografins metoder och verktyg.

Målgrupp: Årskurs 4–6 och 7–9

Syfte: Eleverna får själva ta reda på mer om världsarvens kultur- och naturvärden och skapar sig då en fördjupad förståelse för Sveriges världsarv och historia.

Uppgift

Vilka är världsarven i Sverige?

Låt eleverna i grupp eller enskilt ta reda på mer information om ett av de 15 världsarv som finns i Sverige. Vad gör att just denna miljö, plats eller detta objekt anses vara unikt? Vad berättar världsarvet för historia? Är världsarvet ett så kallat levande arv?

Följduppgift

Vill ni försvåra uppgiften och anlägga ett mer internationellt perspektiv så går det att lyfta de andra 123 världsarven i världen och prata kring/om världens historia.

Fördjupningsmaterial

Naturvårdsverket:

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/varldsarv/>

RAÄ.

<https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/alla-varldsarv-i-sverige/>

Unescos lista över alla världsarv:

<https://whc.unesco.org/en/list>